

Jelenka Voćkić Avdagić¹

MEDIJSKA PISMENOST – PREDUVJET ZA ODGOVORNE MEDIJE²

Pažljiva analiza rukopisa zbornika sa 5. regionalne znanstvene konferencije *Vjerodostojnost medija* „MEDIJSKA PISMENOST – PREDUVJET ZA ODGOVORNE MEDIJE” (170 stranica) koji su priredile Viktorija Car, Lejla Turčilo i Marijana Matović, ukazuje na to da se ovdje radi o izuzetnoj elaboraciji povezanosti medijske pismenosti s konceptom vjerodostojnosti medija na primjeru Zapadnog Balkana.

Pređočeni tekstovi nam nude detaljno obrađene teorijske postulate i (regionalne) praktične primjere mogućnosti/sposobnosti građana da pristupe medijima, da ih upoznaju, analiziraju, kritički vrednuju, ali i sami proizvode medijski sadržaj.

Ponuđeni rukopis, pored predgovora, koji potpisuju same priređivačice zbornika i biografija autorica i autora, sastoji se od četiri tematske cjeline:

- *Mapiranje medijske pismenosti u regionu,*
- *Čitanje medijskih poruka,*
- *Akteri u razvoju medijske pismenosti i njihove aktivnosti i*
- *Medijska pismenost u praksi.*

U prvom dijelu (*Mapiranje medijske pismenosti u regionu*) su nam ponuđena tri istraživačka teksta: *Bosna i Hercegovina: Nepostojanje strategije kompenzirano individualnim naporima u razvijanju medijske pismenosti*, autorica Lejle Turčilo i Lee Tajić, *Hrvatska: Propuštene prilike za sustavan pristup medijskoj pismenosti*, Igora Kanižaja i Viktorije Car i *Srbija: Potreba za jasnom strategijom razvijanja medijske pismenosti*, Marijane Matović i Snežane Milin Perković.

Na osnovu teorijskih i analitičkih razmatranja, kao i praktičnih i istraživačkih iskustava, autori nam nude „duplu” sliku/mapu medijske pismenosti: sliku

1 Prof. dr. Jelenka Voćkić Avdagić, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu.
E-mail: javdagic@bih.net.ba.

2 Recenzija, prikaz zbornika sa 5. regionalne znanstvene konferencije *Vjerodostojnost medija* “MEDIJSKA PISMENOST-PREDUVJET ZA ODGOVORNE MEDIJE” (170 stranica), koji su priredile Viktorija Car, Lejla Turčilo i Marijana Matović.

svake od navedenih država pojedinačno (specifičnosti medijske pismenosti u praksi su izražene i u samim naslovima sva tri ponuđena teksta), čije nam („zborničko”) u/po/vezivanje istovremeno daje sliku regionalno mapirane medijske pismenosti.

Autorice i autor ovih tekstova, iako u situaciji još uvijek nejasno definiranog trenda razvoja i nepostojanja konsenzusa o određenju samog pojma medijske pismenosti, prepoznaju neke činioce koji nam pružaju određenu (moguću) sliku postojećeg stanja na ovom području, a koji se uglavnom odnose na razvoj medijske i informacijske pismenosti, njeno reguliranje, najznačajnije društvene, institucionalne i vaninstitucionalne aktere u promoviranju medijske i informacione pismenosti i njihove programe edukacije, kao i procjenu tih programa/projekata i istraživanja stanja u oblasti medijske pismenosti.

Ponuđena analiza politika i prakse medijske pismenosti i medijskog obrazovanja ukazuje na njihovu prepoznatost kao potrebu samog društva, ali još nedovoljno shvaćenu kao naučni i društveno-politički projekat, koji „...se neće desiti sam od sebe”. U ovoj sferi puno je, kako ističu Marijana Matović i Snežana Milin Perković, i čije stavove prepoznamo i kod ostalih autora, *nepovezanih aktivnosti različitih aktera*, koje bi trebalo na neki način organizovati i podržavati radi sistematskog razvoja medijskog obrazovanja.

Autorice druge tematske cjeline (*Čitanje medijskih poruka*) svoja istraživanja primarno smještaju u kontekst komunikološke teorije i prakse: *Evaluiranje kredibiliteta online vijesti među generacijom Y* – Zarfe Hrnjić Kuduzović i *(Bi)Homo sacer: čitanje konteksta*, Vedade Baraković.

U tekstovima koje nam nude, autorice se bave kritičkim razumijevanjem medijskih poruka u koje su upisani različiti diskursi čiji konstrukti su, po njima, središte proučavanja koncepta medijske pismenosti u digitalnom okruženju.

Specifičnosti savremenog čitanja medijskih poruka i značaj medijskog opismenjavanja „nove” publike proizvodnih konzumenata za kompetentnije vrednovanje vijesti one istražuju na primjerima evaluiranja kredibiliteta online vijesti među mladim korisnicima (Hrnjić Kuduzović) i izvještavanja *online* medija o februarskim prosvjedima 2014. godine u Bosni i Hercegovini (Baraković).

Polazeći od činjenice da kvantitet *online* informacija, njihova kontinuirana ponuda i višestruka mogućnost korištenja mijenjaju informativne navike mladih korisnika i da je sve teže razlikovati vjerodostojne od nevjerodostojnih informacija, autorica Hrnjić Kuduzović u svom radu preispituje načine i kriterije po kojima ih korisnici „generacije Y” odabiru i poimaju.

Istražujući njihove informacijske navike i razvijanje medijskih kompetencija, ona zaključuje da se koncept vjerodostojnosti vijesti mijenja u internetskom okruženju, a kriteriji na kojima mladi temelje svoju percepciju kredibiliteta značajno razlikuju od profesionalnih standarda vjerodostojne vijesti. Strategiju za ublažavanje ove diskrepancije vidi u opismenjavanju novomedijskih korisnika prema kriterijima razvijenim u klasičnom medijskom okruženju.

Rezultati istraživanja Vedade Baraković, čije je polazište bilo da politički diskurs temeljen na etnonacionalnim i političkim podjelama utječe na diskurs online medija, ukazuju na načine na koje se politička biomoć u tranzicijskim zemljama poput Bosne i Hercegovine putem novih medija (portala) posreduje do javnosti i konstituira diskurs neprepoznavanja novih oblika političke kontrole. Bosanskohercegovački portali, kako se pokazalo u većini istraživanih slučajeva, nemaju kapacitete da istovremeno ispune produkcijske zahtjeve *multitasking* novinarstva i profesionalne i etičke standarde.

Mogući izlaz iz ovakvog stanja i ova autorica, kao i Hrnjić Kuduzović, vidi u demistifikaciji medijskih poruka kao početnoj tački medijskog opismenjavanja, pri čemu je, po njoj, naročito važno ukazati na diskurse upisane u medijske poruke, a koji su, po pravilu, vezani za dominantne ideologije i moći.

U trećoj tematskoj cjelini (*Akteri u razvoju medijske pismenosti i njihove aktivnosti*) autori svoja istraživanja „usmjeravaju” na područja analize aktivnosti konkretnih činilaca razvoja medijske pismenosti: *Uloga evropskih regulatornih tijela u oblasti medijske pismenosti*, Lee Tajjić i *Djeca medija – mladi obrazuju mlade*, Danijel Labaš.

Tako nam Lea Tajjić u svom tekstu nudi prikaz kako se u okviru evropske regulacije audiovizuelnih medijskih usluga tretira medijska pismenost i na koji način evropski regulatori u praksi pristupaju pitanju medijske pismenosti, ukazujući, kako sama ističe, na mogućnosti i perspektive angažmana regulatora u ovoj oblasti.

Pojašnjavajući vezu između medijske pismenosti i medijske regulacije kroz konkretne aktivnosti regulatornih tijela, Tajjić pokušava da odgovori na sljedeća pitanja: na koji način regulator utiče na pristup građana medijskim uslugama, šta poduzima da osigura da medijski korisnici razumiju jezik i prirodu medija i na koji način doprinosi sposobnosti evaluacije medijske poruke i utiče na sposobnost njenog kreiranja.

Autorica nam kroz ponuđene „odgovore” ukazuje na činjenicu da „... i regulatorni zadaci koji nisu eksplicitno usmjereni ka unapređenju medijske

pismenosti imaju izuzetan značaj za stvaranje povoljnih uslova okruženja za razvoj medijske pismenosti”.

Njeno istraživanje potvrđuje da je medijska pismenost dobila značajno mjesto u evropskoj medijskoj politici (posebno uključivanjem u Direktivu o audiovizuelnim medijskim uslugama), bez obzira na znatne razlike u aktivnosti pojedinačnih regulatora (zemalja).

Danijel Labaš u svom radu analizira aktivnosti još jednog aktera u razvoju medijske pismenosti, nevladinu organizaciju „Djeca medija” i njen odgojno-obrazovni pristup kroz projekat što ga na području Hrvatske provodi Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu (DKMK).

Projekt, kako nas upućuje autor, uključuje predavanja i medijske radionice po osnovnim i srednjim školama, radijsku emisiju i priloge koji se objavljuju na internetskoj stranici www.djecamedija.org, i iako su u središtu projekta djeca i mladi, namijenjen je svima koji se zanimaju za novomedijsku pismenost i žele postati odgovorni korisnici i stvaratelji medijskih sadržaja.

Kroz teorijsko-empirijsku analizu ovog projekta, autor nam ujedno predstavlja jednog od najaktivnijih sudionika saradnje s pojedincima, odgojnim i obrazovnim ustanovama, lokalnim zajednicama ali i sa samim medijima na području informacijske i medijske pismenosti, ne samo u Hrvatskoj nego i u cijeloj regiji, a to su nevladine organizacije! Dosadašnja istraživanja (što potvrđuju i radovi predstavljeni u ovom zborniku) ukazuju da, za razliku od vladinih, nevladine organizacije svojom strategijom, gotovo u pravilu, obuhvataju šira područja medijske pismenosti i svojim korisnicima daju mogućnost da se sami od primatelja medijskih poruka pretvore također i u njihove stvaratelje.

Svrha i ovog projekta, kako ističe sam autor, jest „odozdo” pomoći pojedincima, institucijama i zajednicama u suočavanju s učincima novih medija, posebno na djecu i mlade.

Zadnji dio zbornika (*Medijska pismenost u praksi*) donosi rezultate analize sadržaja nastavnih jedinica o medijskoj kulturi na primjeru čitanki maternjeg (u ovom slučaju hrvatskoga) jezika u okviru kojeg se najčešće i izučavaju neki od segmenata medijske pismenosti u cijeloj regiji.

Polazeći od činjenice da je u Hrvatskoj medijska kultura jedna od predmetnih sastavnica hrvatskog jezika i da su za medijski odgoj djece zaduženi nastavnici hrvatskoga jezika, Lana Ciboci i Leali Osmančević u tekstu *Kompetentnost nastavnika hrvatskoga jezika za provođenje medijske kulture u hrvatskim osnovnim školama* problematiziraju njihov (nedovoljan i/ili neujednačen) „kapacitet” znanja o medijima. Autorice ističu činjenicu da

u sklopu fakultetske naobrazbe neki fakulteti na kojima se obrazuju budući nastavnici hrvatskoga jezika nude veliki izbor medijskih predmeta, dok na drugima skoro da ih i nema.

Ako se „definijski” pod medijskom pismenošću podrazumijevaju „vještine, znanja i razumijevanja koje korisnicima omogućavaju učinkovito i sigurno korištenje medija” (Direktiva Europskog parlamenta i Europskog vijeća 2007/65/EC. Official Journal of the European Union L 332/27.) i/ili „skup kompetencija koje građanima omogućuju pristup, preuzimanje, razumijevanje, vrednovanje, korištenje, stvaranje i dijeljenje informacijskih i medijskih sadržaja u svim oblicima, koristeći različite alate na kritičan, etičan i učinkovit način, kako bi mogli sudjelovati i uključiti se u osobne, profesionalne i društvene aktivnosti” (Unesco, 2013: 29 *Global media and information literacy assessment framework: country readiness and competencies*. <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002246/224655e.pdf> 19.1.2015.), i sl., autoricama se nameće „dvojno” pitanje: da li su potrebni stručnjaci koji bi u potpunosti preuzeli poučavanje o medijima ili je dovoljna dodatna naobrazba nastavnicima hrvatskoga jezika u ovom području?

Na temelju rezultata provedenih istraživanja, autorice smatraju da je, između ostalog, nužno uvesti poseban predmet u osnovne škole koji bi se bavio medijskim odgojem djece, ujednačiti nastavne programe na visokoobrazovnim institucijama na kojima se obrazuju budući nastavnici hrvatskoga jezika i organizirati njihova dodatna usavršavanja, kao i modernizirati sadržaje o medijskoj kulturi i povećati njihovu kvalitetu.

Iako ovaj rad daje detaljan uvid u sadržaje medijske kulture (koji uključuju osposobljavanje učenika za komunikaciju s medijima i vrednovanje medijskih ostvarenja) na primjeru čitanki iz hrvatskoga jezika, prijedlozi nužnih promjena u medijskom odgoju koje nude autorice (kao i prijedlozi autora i autorica ostalih tekstova koji su predstavljani u ovom zborniku) na temelju rezultata provedenih istraživanja mogu biti mnogo šire primjenjivi.

Završavajući ovu analizu rukopisa pod naslovom *Medijska pismenost – preduvjet za odgovorne medije*, želim još jednom naglasiti da ponuđeni tekstovi, kako je istaknuto i u samom uvodu zbornika, imaju za cilj podstaći širu debatu o stanju medijske pismenosti u regionu Zapadnog Balkana, ali i poslužiti kao svojevrsan orijentir u mapiranju medijske pismenosti na ovom prostoru.

Oni predstavljaju korektnu elaboraciju veoma značajnih problema relevantnih za oblasti komunikologije, medijskih studija i novinarstva. Istraživanjima stanja i perspektive medijske pismenosti nije se pristupilo

primarno iz do sada dominantne perspektive izazova novih tehnologija. Ovdje su informacijska, digitalna i filmska pismenost prepoznate kao nove društvene kompetencije građana bez kojih je teško ostvariv interaktivni odnos medija i javnosti.

U tom smislu posebno je detaljno obrađen teorijski postulat vjerodostojnosti medija kao ideala profesionalnog novinarstva čijem približavanju mogu pridonijeti samo građani koji su medijski pismeni. Koliko je teško dostizanje tog ideala, posebno u tranzicijskim i podijeljenim društvima, autori su nastojali pokazati nizom primjera zasnovanih na konkretnim istraživanjima.

Ključno pitanje za raspravu je bilo: može li medijska pismenost u državama sa slabim socijalnim kapitalom i slabom političkom kulturom pridonijeti vjerodostojnosti medija i osnažiti društvo?

To pitanje je ujedno predstavljalo „vezivno tkivo”, neku vrstu poveznice svih prezentiranih istraživanja i projekata koji su iz različitih uglova promišljali različite oblasti medijske pismenosti.

Koristeći adekvatne bibliografske jedinice, autori su teorijski izuzetno dobro zasnovali svoje radove, a teorijske elaboracije dodatno su potvrđene empirijskim istraživanjem, posebno nastavnih planova medijskih predmeta i normativnih dokumenata koji definiraju i reguliraju oblast/i medijske pismenosti.

Rezultati predstavljenih diskusija potvrđuju polazne teze da je medijska pismenost jedan od preduvjeta vjerodostojnosti medija i da postoji snažna isprepletenost pošiljalaca i primalaca poruke koju determiniše socijalno okruženje.

U tom smislu, navedena i analizirana sve intenzivnija istraživanja medijske pismenosti i pokušaji njenog uključivanja u formalno obrazovanje u regionu Zapadnog Balkana mogu istovremeno poslužiti i kao „dokaz” njene prepoznatosti kao potrebe samog društva i kao podsticaj da se još uvijek nepovezane aktivnosti različitih aktera organizuju i podrže radi sistematskog razvoja medijskog obrazovanja.